

KREATIV VA TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH – PROFESSIONAL TA'LIMDA HURFIKRLILIK GAROVI.

Xazratqulova Sanobar Saidmurod qizi

JDPU Pedagogika nazariyasi va tarixi

mutaxassisligi magistri

torabekovasanobar@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada kreativ va tanqidiy fikrlash tushunchalari, ularning professional ta'lim tizimidagi ahamiyati hamda hurfikrlilikni shakllantirishdagi roli tahlil etilgan. Zamonaviy ta'limning asosiy maqsadi — o'quvchilarda nafaqat bilim, balki mustaqil, asosli va yangicha fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishdir.

Kalit so'zlar: ta'lim, kreativlik, tanqidiy fikrlash, yoshlar, boshqaruv. Uzluksiz ta'lim.

Jahonda "Lifelong learning" ta'lim dasturlari bo'yicha ta'lim oluvchilarning kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish muammolari pedagogika nazariyasi va amaliyotida dolzarb hisoblanadi. YUNESKOning ta'lim, fan va madaniyat masalalariga oid "Texnikaviy va kasb-hunar ta'limi to'g'risida" gi Konvensiyasiga (Convention on Technical and Vocational Education) muvofiq globallashuv sharoitida mehnat bozori talablari asosida ta'lim xizmatlarining innovasion texnologiyalarini yaratish va amaliyotga joriy etish orqali ta'lim oluvchilarning kasbiy fikrlashi va ijodiy yaratuvchanlik qobiliyatlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Xalqaro pedagogik amaliyotda ta'lim oluvchilarning shaxsiy muhim sifatlarini shakllantirish va rivojlantirish muhim o'rin egallaydi. Shu nuqtai umumta'lim maktablari o'quvchilarining kreativ fikrlash ko'nikmalari muhim hisoblanadi. Bunda

ularning o'quv motivatsiyasi, mustaqil fikrlash, ijodkorlik va o'z-o'zini faollashtirish kabi kognitiv va refleksiv qobiliyatlarini shakllantirish jarayonida zamonaviy didaktik vositalar va elektron axborot resurslaridan samarali foydalanish integrativ texnik bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Mamlakatimiz ta'lim tizimida kompetensiyaviy talablarga javob beradigan mustaqil va erkin fikrlaydigan, raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash tizimi isloh qilinmoqda.

O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida "uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga muvofiq yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish"¹ ustovor vazifalardan biri etib belgilangan. Shu sababli oliy ta'lim muassasalari talabalari orasida kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirish va rivojlantirishning amaldagi metodlari va vositalarini takomillashtirish hamda amaliyotga joriy etish borasidagi ilmiy-amaliy tadqiqotlarni amalga oshirishni taqozo etmoqda.

Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirish uchun dastlab bu tushunchaning mazmunini bilish lozim. Kreativlik inglizcha "create" so'zidan olingan bo'lib, "yaratish" ma'nosini bildiradi. Kreativlik deganda insonning yangilik yaratish, muammolarni yechishga qaratilgan ijodiy qobiliyati tushuniladi. Uning tagzamidagi beqiyoslik, amaliylik, noodatiylik va erkinlik yotadi. Shuningdek, kreativ fikrlash muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash, bir nuqtaga turli rakursdan yondashishni anglatadi.

Kreativ fikrlash bugungi kunda yoshlar egallashi kerak bo'lgan muhim ko'nikmadir. Mazkur ko'nikma, yoshlarga bugungi shiddat bilan o'zgarayotgan, zamonaviy axborot kommunikasiyalaridan faol foydalana oladigan, oddiy savodxonlikdan ko'ra ko'proq natija ya'ni tashabbuskorlik talab qilinayotgan, bir so'z bilan aytganda XXI asr ko'nikmalariga ega malakali kadrlarga talab kuchayayotgan

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисидаги Фармони. Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. Т., 2017. Б. 30

bir paytda ushbu jarayonga moslashishiga va raqobatbardosh kadr bo'lib yetishishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirish, kreativ bo'lish uchun kishi ko'proq kreativ insonlar bilan muloqot qilishi va hamisha izlanishda bo'lishi lozim. Har qanday ko'nikmani shakllantirish mumkin bo'lganiday, kreativ fikrlash qobiliyati yoki ko'nikmasini ham rivojlantirish mumkin. Bu talabalarni noodatiy tarzda fikrlashga yordam beradi. Kreativlik bo'yicha D.Veksler, A.Maslou, Djo Pol Gilford, E.P.Torrenslar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar va kreativlik ko'nikmasini shakllantirishda qo'llanma sifatida xizmat qiladi. Bu auditoriyadagi muhit, o'quvchilarda fikrlash tarzining shakllanishi, o'qituvchining yondashuv va strategiyalari elementlarini o'z ichiga oladi.

Tanqidiy fikrlash (ingl. critical thinking) - narsa va hodisalarni oqilona xulosalar chiqarish bilan tahlil qilishda foydalaniladigan va asoslangan baholar, talqinlar berishga, shuningdek, olingan natijalarni vaziyatlar va muammolarga qo'llash imkonini beradigan mulohazalar tizimi. Umumiy ma'noda tanqidiy fikrlash deganda tanqiddan oldingi fikrlashdan ko'ra yuqoriroq darajada fikrlash ko'zda tutiladi. Tanqidiy fikrlash-odamning kelib tushayotgan axborotni, jumladan, o'z mulohazalarini shubha ostiga olish qobiliyatidir.²

Matn soxta yangiliklar, muqobil faktlar va chuqur soxtalardan tortib, noto'g'ri ma'lumotlar, dezinformatsiya, post haqiqat va boshqalarga qadar tanqidiy fikrlashning zamonaviy muammolarini aniqlaydi, belgilaydi, muhokama qiladi va dekonstruksiya qiladi. Bu talabalarga internet va ijtimoiy tarmoqlardagi kontentning portlashi orqali yo'l-yo'riq ko'rsatadi va ularga ehtiyotkor va tanqidiy baholovchi hamda iste'molchi bo'lish imkonini beradi.

Tanqidiy fikrlash uchun zarur bo'lgan asosiy ko'nikmalar majmuasiga kuzatish, izohlash, tahlil qilish, xulosa chiqarish qobiliyati va baho berish qobiliyati kiradi.

² .S.Xotamov, M.K.Olimov, G.R.Madrahimova, I.S.Foziljonov. Kreativ fikrlash. O'quv qo'llanma — Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti. - T.: "Iqtisodiyot", 2021 y.

Tanqidiy fikrlash mantiqni qo'llaydi, balki aniqlik, asoslilik, aniqlik, ahamiyatlilik, teranlik, ko'lam va adolatlilik kabi meta- bilim va ziyolilikning keng mezonlariga tayanadi. Ijodiy tasavvur, qadriyat munosabati va kam darajada aniq emotsionallik ham tanqidiy fikrlashning tarkibiy qismidir.

O'z-o'zidan yangi narsa bilan tanishish qiyin emas, lekin ijod uchun bu etarli emas. Ilgari hech kim o'ylamagan global isish bilan kurashishning yangi usullari haqida o'ylash oson: dunyodagi odamlarning yarmini o'ldirish yoki havoni sovutish uchun barcha konditsionerlarni yoqish. Ushbu g'oyalar yangi bo'lishi mumkin, ammo ular shunchaki ahmoqdir va ulardan 1000 tasini ishlab chiqarish sizni ijodiy odamga aylantirmaydi.

Ijodkorlik - bu yangi foydali g'oyalarni taklif qilish, shuningdek foydali. Bu bizni kreativlikni rivojlantirishda tanqidiy fikrlashning muhim rolga olib keladi. Birinchidan, biz muammoni tahlil qilish va mavjud echimlarning chegaralarini aniqlash uchun tanqidiy fikrlashdan foydalanamiz. Shunday qilib, qanday yaxshi yechim bo'lishi mumkinligini bilamiz. Va yangi yechimga ega bo'lganimizda, tanqidiy fikrlash haqiqatan ham ish beradimi yoki yo'qligini aniqlashga yordam beradi. Haqiqiy ijodiy jarayon sinov va xatolarni o'z ichiga oladi. Eng yaxshi echimni topishdan oldin biz ming marta muvaffaqiyatsiz bo'lishimiz mumkin.

Yaxshi tanqidiy fikrlash xatolarimizdan saboq olishga va muammolarimizni yanada samarali hal qilishga imkon beradi. Bandlikda ko'pincha ijodiy g'oya va yangilik o'rtasidagi farq ajratiladi — g'oya u amalga oshirilganda yangilik bo'lib, sezilarli tijorat yutug'i yoki ijtimoiy ta'sirga ega bo'ladi. Amaliy ta'sirni yaratishning ushbu hal qiluvchi jarayoni ham yaxshi tanqidiy fikrlashni talab qiladi.

Ba'zan tanqidiy fikrlash ijodkorlik uchun zararli deb aytishadi, chunki tanqidiy fikrlash yangi g'oyalarni to'liq rivojlanmasdan o'ldiradi. Agar hukmni to'xtatib turish ba'zan ijodkorlikni kuchaytirsam, buni amalga oshirish oqilona bo'ladi.

Ko'pchilik ijod ilhom kutish bilan bog'liq va ilhom oddiy odamlarga qaraganda daholarga osonroq keladi deb o'ylashadi.

Bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida professional ta'lim muassasalarining asosiy vazifalaridan biri – nafaqat kasb-hunar egasini tayyorlash, balki hurfikrli, mustaqil qaror qabul qila oladigan, yangilikka ochiq shaxsni shakllantirishdir. Hurfikrlilik yosh avlodga faqat bilim emas, balki fikrlash erkinligi, yangicha yondashuv, muammolarni kompleks hal eta olish kabi ko'nikmalarni ham beradi. Bu esa ularni mehnat bozorida raqobatbardosh, ijtimoiy faol va zamonaviy jamiyatga mos shaxs sifatida yetishishiga xizmat qiladi. Shuning uchun professional ta'lim tizimida kreativ va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, ochiq muloqotga asoslangan ta'lim muhiti yaratish dolzarb va ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. O'zbekiston Respublikasi Qonun xujjatlari to'plami. T., 2017. B. 30
2. S.Xotamov, M.K.Olimov, G.R.Madrahimova, 1.S.Foziljonov. Kreativ fikrlash. O'quv qo'llanma — Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti. - T.: "Iqtisodiyot", 2021 y.
3. Mamadiyeva N.X. Falsafa (Mantiq qismidan). O'quv uslubiy qo'llanma. - T.: ToshDTU, 2021.
4. Muxtorov A, Sultonov T. Ta'lim sohasini rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar// «Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar» ilmiy elektron jurnali. Ne 4, may, 2012. -B.4.
5. N.A. Shermuhamedova. Ilmiy tadqiqot metodologiyasi. Darslik. - T.: «Fan va texnologiya», 2014